INDIAN JOURNAL OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
ISSN (e):2582-225X www.ijha.in
Vol-7, Issue -2, March--April, 2025,
PageNo,106- 115
Peer -Reviewed, Refereed Journal

ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಆತನ ಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ: ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ನೋಟ

ಡಾ.ಪುಟ್ಟನಂಜಯ್ಯ.ಬಿ.ಕೆ.[1]

ಮಾನವೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲು ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವೀಯತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾನವ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಧಾನ ವಿಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅನುಭವದ ಮೇಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮಾನವ ಸಮಾಜವು ಅಲೌಕಿಕ ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಜೀವನವನ್ನು ನಂಬುವ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂತೋಷದಾಯಕ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನ ಪೂರ್ವ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜವು ಒಂದು ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಕಂಡಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಃಪತನಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅರಾಜಕತೆ, ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಅಸಮಾನತೆಯ ಕಂದವೂ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಿತ್ತು. ಕಾರುಣ್ಯದ ಬದಲಿಗೆ ಕ್ರೌರ್ಯ, ನೀತಿಯ ಬದಲಿಗೆ ಅನೀತಿ, ಜ್ಞಾನದ ಬದಲಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವೇ ತುಂಬಿತ್ತು. ಸ್ವತಃ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಂಡಂತಹ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ಮಾರ್ಗವೊಂದಕ್ಕೆ ಹುಡುಕಾಟವನ್ನು ನಡೆಸತೊಡಗಿದ್ದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನ ಪ್ರಯಾಣವು ಪರಮೋಚ್ಛ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಬುದ್ಧನಾಗುವ ತನಕವೂ ಒಂದು ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಐಷಾರಾಮಿಯ ಮತ್ತು ಸಕಲ ಸವಲತ್ತುಗಳ ಮಡಲಿನಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗಿ ಬದುಕಿನ ಆಳವಾದ ರೂಪಾಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮೀಕ ಅನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಒಂದು ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅದುವೇ ಆ ವೇದಿಕೆಯು ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ಘನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಮರುಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಅಂತಿಮ ಜ್ಞಾನೋದಯವನ್ನು ತಳಸ್ಪರ್ಶಯಾಗಿಯೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಿದ್ಧಾಥ ಗೌತಮನ ಮಂಗಳಕರ ಬದುಕಿನ ಆರಂಭವು ಇಂದಿನ ನೇಪಾಳದ ಲುಂಬಿನಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ 6ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಒಂದು ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ಒಂದು

---

1 .ಅತಿಥಿ ಉಪನ್ಯಾಸಕರು, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತೀಯ ಅಧ್ಯಯನ, ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮಾನಸ ಗಂಗೋತ್ರಿ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.

ಘಟನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನ ಜನ್ಮವು ಮಹತ್ತರವಾದ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಕರ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಗಳಿಂದ ಆವೃತ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನ ಜನನದ ಮಹತ್ವದ ಉದ್ದೇಶಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮುನ್ಸೂಚನೆಯಾಗಿತ್ತು. ರಾಜ ಶುದ್ಧೋದನನು ಆತನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದನು. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಎಂದರೆ; ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥ ರೂಪಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ಮಹಾಮಾಯೆ ಮತ್ತು ಸುದ್ಧೋಧನ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿರುವ ಪುತ್ರರತ್ನವಾಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅರಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದನು. ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ಕಠೋರ ವಾಸ್ತವಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅವನ ತಂದೆಯು ತನ್ನ ಮಗನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಬಲ ಆಡಳಿತಗಾರನಾಗಿ ಖಾತ್ರಿಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಮತ್ತು ಜೀವನದ ದುಃಖಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸಿದನು. ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಿತ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಂತ ಮಹರ್ಷಿಯು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನನ್ನು ಬಹುಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅನಂತರ; ಅವನು ಮಹಾನ್ ರಾಜನು ಅಥವಾ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರುವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯಯೊಂದನ್ನು ನುಡಿದಿದ್ದನು. ಮಹಾನ್ ಋಷಿಯ ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯ ಭವಿಷ್ಯವಾಣಿಯಿಂದ ಗಾಬರಿಗೊಂಡ ರಾಜ ಸುದ್ಧೋದನನು ತನ್ನ ಮಗನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಎದುರಿಸುವುದನ್ನು ತಡೆಯಲು ನಿಖರವಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು.

ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ಯಶೋಧರೆಯೊಡನೆ ವಿವಾಹವಾಗಿ ರಾಹುಲನೆಂಬ ಪುತ್ರರತ್ನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿನು. ರಾಹುಲನ ಜನನವು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವ ಅಶಾಶ್ವತತೆ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಬಗೆಗೆ ಅವನ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸಿತು. ಆಳವಾದ ಆಂತರಿಕ ಕರೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಅರಮನೆಯ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ರಾಜಮನೆತನದ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವ ಜೀವನವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಅನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಕ್ರಮವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಈತನು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲಭೂತ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿದನು. ಆ ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ವಿವಿಧ ಹೆಸರಾಂತ ಶಿಕ್ಷಕರ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಶಿಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ತಳಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಸಹ ಮಾಡಿದನು. ಅವರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಮತ್ತು ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಕರಗತ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆಳವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೂ ಸಹ ಈ ಬೋಧನೆಗಳು ದುಃಖದ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ

ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ಪರಿಹಾರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ವಯಂ ಆಗಿಯೇ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ಇದರಿಂದಲೂ ಅತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದನು.

ತದನಂತರದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸ್ವಯಂ ಆಗಿ ತಪಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವಂತಹ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ಅನೇಕ ಮೇಧಾವಿ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಗುಂಪಿನೊಂದಿಗೆ, ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತೀವ್ರತರವಾದ ಸ್ವಯಂ-ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದನು. ತೀವ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ಅಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಅವರು ಬಯಸಿದ ಆಳವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮತ್ತೇ ಅವರು ಅರಿತುಕೊಂಡರು. ಬೋಧಿವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಅನಂತರದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನು ಬೋಧಗಯಾದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿ ವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆ ದಿನ ಸುಜಾತ ಎಂಬ ಕನ್ನೆಯೊಬ್ಬಳು ಕುಡಿಯಲು ಸಕಲ ಅಂಶಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ಪಾಯಶಯೊಂದನ್ನು ನೀಡಿದಳು. ಅನಂತರ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನಿಗೆ ಆ ದಿನಗಳ ಆಳವಾದ ಚಿಂತನೆಯ ಅನಂತರ, ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಗಳ ಸರಣಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿಯೇ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಅದು ಅವರ ಪರಮೋಚ್ಚ ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು. ನಾಲ್ಕು ಉದಾತ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸತ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಮಾರ್ಗದ ಅಷ್ಟಾಂಗೀಕ ಮಾರ್ಗದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಜಾಗೃತಿಯು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿತು ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಗೊಂಡವನು ಎಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಸಹ ಮುಂದೆ ಭಾರತೀಯ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಬುದ್ಧ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಪ್ರಬುದ್ಧರಾದ ಬುದ್ಧರು ತನ್ನ ಒಳನೋಟಗಳನ್ನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಸಾರನಾಥದ ಜಿಂಕೆ ವನದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಅವರ ಮೊದಲ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವು ಬೌದ್ಧ ಬೋಧನೆಗಳ ಅಡಿಪಾಯವನ್ನು ಹಾಕಿತು. ಅದನ್ನು ಬುದ್ಧಗುರು ತನ್ನ ಮೊದಲ ಧಮ್ಮಚಕ್ಕಪವತ್ತನದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಉದಾತ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು. ದುಃಖದ ಸ್ವರೂಪ, ಅದರ ಮೂಲಗಳು, ಅದರ ನಿಲುಗಡೆ ಮತ್ತು ವಿಮೋಚನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೊರಜಗತ್ತಿಗೆ ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸಿದರು. ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಗೌತಮನ ಆರಂಭಿಕ ಜೀವನ, ರಾಜಮನೆತನದ ಐಷಾರಾಮಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಅನಂತರದ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಪಂಚದಾದ್ಯಂತ ಅನ್ವೇಷಕರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಅವರ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಬೋಧನೆಗಳು, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದೆ. ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಮೋಚನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಅವರ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಾಜಗೃಹ ಅರಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಬೋಧಿವೃಕ್ಷದವರೆಗೆ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನು ಬುದ್ಧನಾಗಿ ವಿಕಾಸವು ಅರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಮಾನವ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಸಮಯರಹಿತ ಅನ್ವೇಷಣೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಅವರ ಜೀವನವು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ದಾರಿದೀಪವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಜಾಗೃತಿಯ ಬೀಜಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ರಯವಾದ ಮೈದಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯಬಹುದು ಎಂದು ನಮಗೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ವಿಮೋಚನೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವ ಆಳವಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಅರಳುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತೇಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಪಾತ್ರವಿದೆ. ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧನು ಪೋಷಕರು ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು, ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಗಂಡ ಮತ್ತು ಹೆಂಡತಿ, ಸ್ನೇಹಿತರು, ಸಂಬಂಧಿಕರು ಮತ್ತು ನೆರೆಹೊರೆಯವರು, ಉದ್ಯೋಗದಾತರು ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗಿಗಳು, ಪಾದ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪರಸ್ಪರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಯಾರನ್ನೂ ಬಿಡಲಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ, ಇದು ಕೇವಲ ಶಾಂತಿಯುತ ಮತ್ತು ಸಾಮರಸ್ಯದ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬರಿಂದಾಗಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸಹ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಇದು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಅನಂತರದ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಕ್ಕುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಬೌದ್ಧ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಬಾಧ್ಯತೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿವೆ. ಅದನ್ನು ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಧರ್ಮವು ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪತಿಯು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಹೆಂಡತಿಯರಿಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಒಬ್ಬರ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಇತರರ ಹಕ್ಕುಗಳ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ರಾಜ ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರವು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿತರಿಸಬೇಕಾದರೆ, ನಾಗರಿಕರು ಕಾನೂನಿನ ಮುಂದೆ ನ್ಯಾಯಯುತ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿನ ಕಲ್ಪನೆಯು ತುಂಬಾ ಇದೆ. ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಸರಿಯಾದ ಉಪಯುಕ್ತ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ, ಅದರ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧದ ಕರ್ತವ್ಯವು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಜಾತಿ ಆಧಾರಿತ ಸಮಾಜದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ, ಯಾವುದೇ ಸ್ವಯಂ ಇಲ್ಲ, ಅಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ

ಸಮಾನರು. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ತನ್ನ ಮೂಲಸೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್.ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ; ದೇವರು ಮತ್ತು ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಧರ್ಮ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಇದು ದೇವರ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಭ್ರಾತೃತ್ವ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ. ಈ ಅಂಶಗಳು ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಧರ್ಮವು ಧರ್ಮವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಗುರುವಿನ ಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಇದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಜನ್ಮವಲ್ಲ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಅದರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಮಾನತೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತದಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾನ್ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಆಲ್ಬರ್ಟ್ ಐನ್‌ಸ್ಟೈನ್ ಪ್ರಕಾರ ಅವರ; ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಸ್ಮಿಕ್ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದರ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ, ಅದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ದೇವರನ್ನು ಮೀರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ದೇವತಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮವಿದ್ದರೆ, ಅದುವೇ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪರಸ್ಪರ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳು ಅಥವಾ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಬೌದ್ಧರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಹಕ್ಕುಗಳ ಭ್ರೂಣದ ರೂಪವಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಧುನಿಕ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪೂರ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಚಾರ್ಟರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ಅನೇಕ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಬುದ್ಧಗುರುವಿನ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ನೈತಿಕ ಬೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಅಥವಾ ಸೂಚಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ನಿಷೇಧಗಳು ವಿವಿಧ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರಾಣಾಳಿಕೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಹಕ್ಕುಗಳ ಭಾಷೆಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳ ಅನುವಾದ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಧರ್ಮದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಹಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಹಕ್ಕನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ಅದು ಹಕ್ಕು ಅಥವಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ಗ್ರಹಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ; ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯದ ಉಲ್ಲಂಘನೆಯಿಂದ ನರಳುವವನು ಬಲ ಧಾರಕ. ಈ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಪಶು ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಆಕ್ರಮಣಕಾರನು ಅದನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. ಐದು ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಮಾನವ ಕಲ್ಯಾಣ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು

ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಐದು ಪಟ್ಟು ಶಿಸ್ತು ಸಂಹಿತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತಗೊಳಿಸಲು ಮೂಲಭೂತ ತತ್ವಗಳಾಗಿವೆ.

ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ನೈತಿಕ ಬೋಧನೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ, ಸನ್ನದುಗಳು ವಸ್ತುವಿನ ಬದಲಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬೌದ್ಧ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ನೈತಿಕ ಬೋಧನೆಗಳಿಂದ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಬಹುದು. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಹಿಕೆಗಳ ನೇರ ಭಾಷಾಂತರವು ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ, ಒಬ್ಬರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕದಿಯದಿರುವ ಹಕ್ಕನ್ನು, ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯ ಹಕ್ಕನ್ನು ಮತ್ತು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳದಿರುವ ಹಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಗುಲಾಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬಾರದು ಎಂಬ ಹಕ್ಕು ಜೀವಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರದ ನಿಷೇಧದಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಕ್ಕುಗಳು ಧರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದದ್ದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮಕ್ಕೆ ಆಮದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ.

ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅಗತ್ಯ ಆಧಾರವನ್ನು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಸತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಗಧಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬೌದ್ಧ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಆಧುನಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಆಧುನಿಕ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಧರ್ಮಗಳ ತತ್ವಚಿಂತನೆಗಳೆರಡರ ಪೂರ್ವಾಪರವು ಮಾನವ ಒಳಿತಾಗಿದೆ.

ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಬೋಧನೆಗಳು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ನೀತಿಗೆ ಸಂಭಾವ್ಯ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಬಹುದು. ಆಧುನಿಕ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಬೌದ್ಧ ನೀತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಬಲಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ಪಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ಪದವು ಉಜು (ಅಥವಾ ಉಜ್ಜು) ಎಂದರೆ; ನೇರ, ನೇರ, ನೇರ ಮುಂದಕ್ಕೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ, ಆದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ ಪಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪದಗಳಿಲ್ಲ. ಇದು ಬಲ ಅಥವಾ ಹಕ್ಕುಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿನಿಷ್ಠತೆಯ ಅರ್ಹತೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದ ಯಾವುದು ಸರಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಯುತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಪವಿತ್ರ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬರ ಕರ್ತವ್ಯವು ಇತರರ ಹಕ್ಕುಗಳು ಅಥವಾ ಹಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿನ ಕಲ್ಪನೆ ಇದೆ.

ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಲೇಖನಗಳು ಅಕ್ಷರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಕ ಬೌದ್ಧ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಬೋಧನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

ಬೌದ್ಧರ ರೂಢಿ ಅಥವಾ ಧಮ್ಮದ ನಿಕಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಸಂಬಂಧವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳೊಂದಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಯು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ದೊಡ್ಡ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಮೂಲಭೂತ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ಕಾನೂನು ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕಾಳಜಿಯ ಸ್ಫಟಿಕೀಕರಣ ಮತ್ತು ಔಪಚಾರಿಕೀಕರಣವಾಗಿದೆ, ಇದು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ. ಬದುಕುವ ಹಕ್ಕು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಎಲ್ಲಾ ಇತರ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಆನಂದದ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಭದ್ರತೆಯ ಹಕ್ಕು, ಮಾನವ ಒಳಿತಿನ ಯಾವುದೇ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಗುಲಾಮಗಿರಿ, ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಕಾನೂನಿನ ಮುಂದೆ ಹಕ್ಕನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು, ಯಾರನ್ನೂ ಗುಲಾಮಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಾನವಹಕ್ಕು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಘೋಷಣೆಯಲ್ಲಿನ ಮೂವತ್ತು ಅನುಚ್ಛೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಒಳಿತಿನ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೂಲಭೂತ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸೂಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅದರ ನೆರವೇರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅದರ ನೆರವೇರಿಕೆಯ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಧರ್ಮದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬೌದ್ಧರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಧರ್ಮವು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಕ್ಕುಗಳ ಭಾಷೆಗೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಘೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರಮುಖ ಧರ್ಮಗಳು ಒತ್ತಿಹೇಳುವ ಕೆಲವು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ರೂಢಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬುದ್ಧಗುರು ಪ್ರೀತಿ, ಕರುಣೆ, ಮೈತ್ರಿ, ಕರುಣೆ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಸಹೋದರತ್ವದ ಆಧಾರ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸುವ ತನ್ನ ಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಅಡಿಪಾಯವು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು, ನೈಸರ್ಗಿಕ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಅಸಮಾನತೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಗುರು ಬುದ್ಧರು ಸಮಾನತೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಸಹೋದರತ್ವದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು.

ಬುದ್ಧಗುರು ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಮಹಿಳೆಯರ ಹಕ್ಕನ್ನು ಸಹ ಗುರುತಿಸಿದರು. ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಆತನ ಧಮ್ಮವು ಜಾತಿಯ ಸಂಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ದಂಗೆಯೆದ್ದವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ; ಸಮಾನತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಪರ್ಯಾಯ ಜೀವನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು.

ಹಿಂದೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿನ ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯ ಹುಟ್ಟಿನ ಕುರಿತು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಸಮಾನತೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ಅಸಮಾನತೆಯು ಮೂಲಭೂತ ತತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ ಕಾರಣ, ಪುರುಷರು ಸಮಾನರು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅಸಹ್ಯಕರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಗಮನಿಸಿದರು. ಇದು ಗುಲಾಮಗಿರಿಯನ್ನು ಕಾನೂನು ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ಅಸಮಾನತೆ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯವರು ಎಂದಿಗೂ ಕೊನೆಯವರಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಕೊನೆಯವರು ಎಂದಿಗೂ ಮೊದಲಿಗರಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಸಮಾನತೆಯ ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಮವು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಅದರಲ್ಲಿ ಭರವಸೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶ ಎರಡನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ. ಅವಿಜ್ಜ ಎಂದರೆ; ಸಂಕಟದ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಭರವಸೆಯಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಮಾನವನ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಟೋಬರ್ 14, 1956ರಲ್ಲಿ ನಾಗ್ಪುರದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮಕ್ಕೆ ಮರಳಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರು ಬೋಧಿಸಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಮಾನವರು ಸಮಾನರು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ನಂಬಲು ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲು ಪಾಲುದಾರರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸದ್ಧಮ್ಮ ಎಂದು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿದ್ದರು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇದು ಮತಾಂತರವಲ್ಲ. ಬದಲಿಗೆ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅವರ ಮೇಲೆ ಹೇರಲಾದ ಹಿಂದೂಧರ್ಮದಿಂದ ಬೌದ್ಧರ ಮಾನಸಿಕ ವಿಮೋಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಬೌದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ; ಮತಾಂತರವು ಅವರು ಪ್ರಾಚೀನ ಭೂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ಮೂಲ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಮರಳಿದರು. ಮಾನವ ಸಮಾಜದ ಅತ್ತ ದೀಪ ಭಾವವು ಬುದ್ಧಗುರುವಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಬೋಧನೆಯ ಸಾರವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ನೀವೇ ಬೆಳಕಾಗಿರಿ. ಒಬ್ಬರ ಕ್ರಿಯೆಯು ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅವನದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ (ಹಾನಿಯಾಗದ) ಹೊಸ ವಿಧಾನವನ್ನು ಪರಿಸರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಪರಿಸರ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ಯಮಾನ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾ

ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಶೋಧನೆಯಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜಗಳು, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳು ಕೂಡ ಆಧುನಿಕ ಯುಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಲು ವಿಕಸನಗೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ವೇಗವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರಬೇಕು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತವಾದದ ಇಂತಹ ವಿಕಸನವು ಆಧುನಿಕ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂತೆ ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ತತ್ವವನ್ನು ಹಿಮ್ಮುಖಗೊಳಿಸಬಹುದು.

ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಬೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿವಿಧ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಬದಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಅನೇಕ ದೇಶಗಳ ಸಂವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯು ಬಲ, ನೈತಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳು, ನೈಸರ್ಗಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಕಸನಗೊಂಡಿತು. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತೃತ ಆಧುನಿಕ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದ ಧರ್ಮದ ನಿಕಟ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಬೌದ್ಧರು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ಕಾನೂನು ವಿಸ್ತರಣೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ; ಇದು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕಾಳಜಿಯ ಸ್ಫಟಿಕೀಕರಣ ಅಥವಾ ಔಪಚಾರಿಕೀಕರಣವಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ ಮತ್ತು ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಅಂತಿಮ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಶಗಳು ಬುದ್ಧಗುರುವಿನ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಒಟ್ಟಾರೆ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆರಂಭಿಕ ಬೌದ್ಧ ಉದಾತ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಬೋಧನೆಗಳು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಘೋಷಣೆಯ ಆತ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವು. ಪ್ರಪಂಚದ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಸತ್ತು ಜಾಗತಿಕ ನೀತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಘೋಷಣೆ ಎಂಬ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳು ಪಾಲುದಾರರಾಗಿರುವ ಮೂಲಭೂತ ನೈತಿಕ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ತತ್ವಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಘನತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಮೂಲಭೂತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪಾಲಕವಾಗಿತ್ತು. ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಗುಲಾಮರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗುಲಾಮಗಿರಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಸಕ್ರಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೊದಲ ಧರ್ಮ ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವಾಗಿದೆ. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮವು ಜಾತಿ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯನ ನಡುವಿನ ಅನುವಂಶಿಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿತು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು

ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ನೀಡಿತು. ಬೌದ್ಧಧಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಬುದ್ಧಗುರುವಿನ ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು ಆಧುನಿಕ ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳ ತತ್ವಗಳ ಭಾಗವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

1. **ಡಾ.ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಬರೆಹಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಷಣಗಳು,** ಸಂಪುಟ–03ಮತ್ತು10,ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ,ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ,ಬೆಂಗಳೂರು, 2015.
2. ಅಂಬೇಡ್ಕರ, ಬಿ.ಆರ್. **ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧತತ್ವ,** ಲಡಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ
3. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್, ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಕೀಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ, ಸುಭಾಷ್ ಬುಕ್ ಪಬ್ಲೀಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 1998
4. ನಂದನ.ವೈ.ಬಿ, **ಬುದ್ಧ ಚರಿತೆ ಮತ್ತು ಧಮ್ಮಸಾರ,** ಮಹಾಬೋಧಿ ಸೋಸೈಟಿ ಬೆಂಗಳೂರು
5. ನಂದನ.ವೈ.ಬಿ: **ಭಗವಾನ ಬುದ್ಧ,** ಹಂಪಿ–2001
6. ಬಸವರಾಜ, ಎಲ್. **ಬುದ್ಧ ಚರಿತೆ,** ಲೋಹಿಯಾ, ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ, 2002
7. ಭಿಕ್ಕು ಬೋಧಿ, ಅಭಿಧಮ್ಮತ್ತ ಸಂಘ: ಅಭಿಧಮ್ಮದ ಸಮಗ್ರ ಕೈಪಿಡಿ, ಬಿಪಿಎಸ್, 2000
8. ವಾಸುದೇವ ಮೂರ್ತಿ. ಟಿ.ಎನ್. (ಅನು), ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆ, ವಂಶಿ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 2015
9. ಮಂಗಳೂರು ವಿಜಯ: **ಬುದ್ಧನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಏನು?** ಸಂಬುದ್ಧ ಪ್ರಕಾಶನ ಬೆಂಗಳೂರು, 2003
10. ವೆಂಕಟೇಶ.ಎಚ್.**ಬೌದ್ಧಮತ ಮತ್ತು ಡಾ.ಅಂಬೇಡ್ಕರ,** ಕರ್ನಾಟಕ ಏಜೇನ್ಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು–1993
11. ಅಶ್ವಥಪ್ಪ,ಕೆ.ಎನ್,ಸಮಗ್ರ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ,ಸುಭಾಷ್ ಬುಕ್ಸ್ ಸ್ಟೋರ್ಸ್,ಬೆಂಗಳೂರು, 2017
12. ಆಚಾರ್ಯ ಬುದ್ಧ ರಖ್ಖಿತ: **ಪಾಳಿ ಭಾಷಾ ವ್ಯಾಕರಣ,** ಬುದ್ಧ, ವಚನ ಟ್ರಸ್ಟ, ಬೆಂಗಳೂರು
13. ರಾಜಶೇಖರ. ಸಿ.ಹೆಚ್, **ಬುದ್ಧ** – ಸೌಮ್ಯಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, 2010
14. ಕಾಶಿವಿಶ್ವನಾಥ ಶೆಟ್ಟಿ:**ಬುದ್ಧ ಚರಿತ ಮಹಾಮಧು,**ಮಹಾಕಾವ್ಯ,ಪ್ರಕಾಶನ,ಚಿಕ್ಕಮಂಗಳೂರು, 1989
15. ಮೂಡ್ನಾಕೂಡು ಚಿನ್ನಸ್ವಾಮಿ, (ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು), ಡಾ.ಜೆ.ಸೋಮಶೇಖರ್, (ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ ಸಂಪಾದಕರು), **ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ,** ಡಾ.ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಧಮ್ಮ ದೀಕ್ಷಾ ಸುವರ್ಣ ವರ್ಷ ಆಚರಣೆ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು, 2006.
16. ತಾಳ್ತಜೆ ವಸಂತಕುಮಾರ, **ಬೌದ್ಧಾಯನ,** ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ, ಮುಂಬಯಿ ವಿ.ವಿ, 2005
17. ತ್ಯಾಂಗ್– ಖಾ – ಪಾ, (ಸಂ) ಜ್ಞಾನೋದಯ ಹಾದಿಯ ಹಂತಗಳ ಮೇಲಿನ ಮಹಾಗ್ರಂಥ, ಸಂಪುಟ.1, ಲಾಮ್ರಿಮ್ ಚೆನ್ಮೋ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ನ್ಯೂಲ್ಯಾಂಡ್, 2000